

Kartor över Sverige:

Generalstabens karta över Södra Sverige.

Skala 1:100,000. 97 blad utgivna i öfvertryck. Pris 0.75 pr blad. 97 blad utgivna i koppartyck. Pris kr. 5.- pr blad.

Generalstabens karta över Norra Sverige.

Skala 1:200,000. 68 blad utgivna. I öfvertryck: bl. 1-61. Pris kr. 0.90, övriga kr. 0.75 pr blad. I koppartyck: pris kr. 3.- pr blad. Skala 1:100,000. 44 blad utgivna. I öfvertryck: pris kr. 0.65 pr blad. I koppartyck: pris kr. 3.- pr blad.

Konceptkartor i ljustryck över delar av Norrland och mellersta Sverige.

Skala 1:50,000 och 1:100,000. 165 blad utgivna. Pris kr. 1.50 per blad.

Generalstabens översiktskarta över Sverige.

Skala 1:400,000. Pris: 2.50 per blad. Utkomna äro bl.: Falun, Göteborg, Karlstad, Norrköping, Stockholm, Uddeholm, Uppsala, Visby och Växjö.

Kungl. Automobil Klubbens karta över Sverige.

omfattande 21 kartblad i skalorna 1:300,000, 1:600,000 och 1:2,000,000. 8 bladindelings-kartor samt register över alla å kartorna förekommande namn. Pris komplett i kartong kr. 10.-. Pris inb. kr. 13.50. Pris pr blad kr. 0.40.

Ekonomiska kartor: Blekinge, Malmöhus, Norrbottens, Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västmanlands, Älvsborgs och Östergötlands län.

Länskartor: Hallands län skala 1:400,000, Jämtlands län 1:200,000, Kopparbergs län 1:200,000, Kopparbergs län 1:500,000, Norrbottens län 1:400,000, Västerbottens län 1:400,000, Västernorrlands län 1:400,000, Värmlands län 1:200,000, Östergötlands län 1:400,000 m. fl.

Post- och Järnvägskarta över Sverige.

Inrutad och försedd med namnregister. Skala 1:800,000. Pris uppf. kr. 35.-.

Kartor över Saltsjön och Mälaren

med ångbåtslinjer och bryggor, inrutade och försedda med namnregister Skala 1:100,000. Stockholm-Saltsjön (Vaxholm-Furuset-Sandhamn-Dalarö).

Stockholm-Mälaren (Södertälje-Mariefred-Strängnäs-Sigtuna). Pris pr st. kr. 2.

"Våra kartor." Kort redogörelse för svenska kartverk. Pris inb. kr. 2.-.

= Generalstabens Litografiska Anstalt, Stockholm 3 ==

Hvarje naturvän bör gynna Centralbadets Såp- och Tvålfabriks Aktiebolag,

som tillverkar såpa, tvättvål, toalett-tvål, många
slag, såsom

QVINTESSENCE,
O SÅ'N TVÅL, m. fl.

Hvarför

bör en naturvän gynna CENTRALBADETS SÅP- och TVÅLFABRIK?

Jo, därför

att Centralbadet använder en stor del af behållningen af sina olika
affärgrenar till att genom planteringar höja intresset för naturens
härliga alster och därmed för naturen själf, och

därför

att CENTRALBADETS SÅP- och TVÅLFABRIK levererar

utmärkta varor och håller billiga priser

SVERIGES NATUR

SVENSKA NATURSKYDDS-
FÖRENINGENS ÅRSSKRIFT

1919

(TIONDE ÅRG.)

—
MED SEX FÖRSÄTTSPLANSCHER, NITTIOFEM ILLUSTRATIONER
OCH TJUGUEN KARTOR I TEXTEN

Handwritten signature or initials.

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND
I KOMMISSION

87414

björk, *asp*, *rönn* och å vissa platser *al* — *lind*, *lön* och *alm* samt av buskar *hassel*, *olvon*, *Lonicera* och *Rhamnus frangula*. Bland örter annoterades i förbifarten *Geranium sanguineum*, *Melaprium nemorosum* och *Convallaria polygonatum*. Linden antager här och där intressanta, av lokaliteten påverkade anpassningsformer och understundom ansenliga dimensioner. Framförallt är emellertid att fästa sig vid *eken*, som på vissa ställen utkämpar sin ojämna strid mot *granen*, men å andra håll företer ett hårligt, sammanhängande bestånd med stark föryngring. Även *tallen* trives ställvis utmärkt och när ibland rätt avsevärd storlek (fig. 8).

Naturligtvis saknas icke vissa störande kulturinslag (t. ex. *Spirea salicifolia*), men i stort sett företer floran en ganska ursprunglig prägel, understundom av verklig vildmarkstyp, och jag är övertygad om, att en metodisk undersökning från vår till höst och omfattande hela det stora området skulle bringa i dagen även för med Stockholmstrakten förtrogna botanister åtskilliga överraskande fynd. Jag instämmer därför med prof. MUNTZE i hans uppfattning om, att området är väl värt det påtänkta, om ock ej fullständiga skyddet, och vill gärna för min del kraftigt understryka hans varmhjärtade slutord.

Storstadsmänniskan behöver luft och ljus kanske mer än andra, och därför vill jag på det allra livligaste ge min anslutning till förslaget att av ifrågakvarande område göra en fridlyst naturpark, men ett område, bebyggt med pietetsfull hänsyn till naturen i dess helhet och med så vitt möjligt bibehållande av de egendomliga naturföreteelserna orörda till väckande studium och såväl sinnets som kroppens rekreation för Stockholms befolkning.

Om förändringar i Sveriges fågelvärld under de senaste 75 åren.¹

Av L. A. JÄGERSKIÖLD.

Naturvännen följer alltid med intresse, ofta med ängslig oro de förändringar, som oavlatligt visa sig i vårt lands djurvärld. Tyvärr äro dessa förändringar oftast försämringar. Ett rikt och omväxlande djurliv går ej gärna väl samman med en högt uppdriven och intensiv odling. Orsakerna här till äro för väl kända för att här behöva upprepas.

Emellertid förekomma även förändringar, som utgöra glädjande företeelser, i det de göra vår djurvärld rikare. Det är med några sådana jag här skall sysselsätta mig.

Jag bortser därvidlag alldeles från alla fynd av långväga tillfälliga gäster, d. v. s. sådana fåglar, som endast i enstaka exemplar, ofta med många års mellanrum, ertappas inom våra landamären. De lämna inga spår efter sig.

Ej heller tar jag hänsyn till sådana långväga gäster, som då och då i mängd göra formliga invasioner i vårt land; sådana äro bändelkorsnåbben, den sibiriska underarten av nötkräkan och stäpphönan. Dylka massinvandringar kunna tänkas leda till bosättning. Atminstone övergående har så ägt rum. Men i regel försvinna också de spårlost.

Höra de tillfälliga gästerna däremot till sådana arter, som äro hemma ej långt från våra gränser och som alltså kunna leva under de förhållanden, vårt land kan bjuda, då kan det hända, att ur mer tillfälliga besök av vilsekomna fåglar en invandring kan uppstå. Vi känna sådana fall. Den kentska tärnan (*Sterna cantiaea*) var till för helt kort tid sedan

¹ Allt det väsentliga av efterföljande uppsats ingick i ett föredrag, som förf. höll i K. Vetenskaps- och Vitterhetssamhället i Göteborg den 14 februari 1914.

okänd i vårt land som häckfågel. Vi hade henne endast som tillfällig gäst — låt vara rätt ofta återkommande. Där emot fanns hon bofast i Danmark, särskilt i Jylland samt nära Samsö. Från 1911 är hon även svensk häckfågel, i det att hon bosatt sig på Måklappen. — Isfågeln eller kungsfiskaren (*Alcedo ispida*) har sedan gammalt då och då er-tappats i vårt land som tillfällig gäst. Dessa besök ha blivit allt vanligare och vanligare. Några få gånger har han redan bevisligen häckat i vårt land, antagligen har det skett oftare, men hans bo är svårt att finna och undgår lätt uppmärksamheten. Det är dock troligt, att han inom en ej alltför långt avlägsen framtid blir regelbundet häckande i södra Sverige.

Vad som i detta sammanhang intresserar oss är just sådana fåglar, som jämförelsevis långsamt men säkert invandra till oss och som här bosätta sig såsom häckfåglar. De framkalla, vad jag skulle vilja beteckna som en långsam förskjutning inom faunan.

Fåglarna stå ju i ett mycket strängt beroende av sin omgivning. I smått är detta ofta påvisat. När Flöjffället utanför Bergen planterades med skog, försvann hämplingen därifrån. DARWIN lämnar ett klassiskt exempel på hur en hedbits plantering med skog kom att alldeles förändra fågelvärlden på densamma. I planteringen blevo 6 arter insektätande fåglar hemmastadda, som förut sagnades, medan 2—3 andra, som voro allmänna på den kringliggande heden, försvunno. En påtaglig förändring i fågelvärlden tyder därför med till visshet gränsande sannolikhet på förändringar i naturomgivningen eller klimat eller båda delarna.

*

Bland de minskningar vår fågelvärld undergått äro många beroende på människans omedelbara eller medelbara inflytande. Direkt förföljelse, okynnesskytte, ofta av rent misstag, följder av utdikningar och torrläggningar, allt detta är orsaker till oersättliga förluster i vår fågelvärd. Kungsrörnsens försvinnande som häckfågel från södra Sverige, och senast från Gotska sandön, havsrörnsens till utrotning gränsande avtagande, gladans minskning, den svarta storkens utrotning, storspovens försvinnande som

hackfågel från Skåne, den bruna kärrhökens starka tillbakagång äro de sorgliga följderna av bristande hänsyn mot naturen.

Andra omständigheter, som ej bero på människan, verka ofta på lika olyckligt sätt. Blåkråkan torde väsentligen fördrivits av kajan, som tagit alla för den förra användbara boträd (ihåliga gamla ekar) i anspråk. Skärfläcken har försvunnit från Ölands södra udde, ej så mycket på grund av skytte eller äggsamlade som på grund av att enastående högvatten och svår isgång fördrivade de tångbankar, där hon höll till och fann sin näring och trevnad.

Låtom oss emellertid lämna den sorgliga bild, som tillbakagången i vår fågelvärld förete, och i stället syssla med den ökning, som dess bättre även kan antecknas.

*

Innan vi gå närmare in härpå, är det skäl att framhålla de invandringsvägar, längs vilka vårt land efter istiden kommit tagit sin djur- och sin växtvärld. Dels har denna kommit från söder över Danmark och Skåne. Den vägen torde huvudmassan av de levande varelser, som bebo vårt land, invandrat, liksom vi väl även säkert kunna antaga, att vår svenska folkstam kommit längs densamma. Dels ha vi en nordöstlig invandringsväg över Finland och norr om Bott-niska viken. Den vägen har spelat och spelar ännu en viktig roll. Man anser, att granen och renen samt bland vår be-folkning lapparna följt densamma. Utom dessa huvudvägar ha vi säkerligen även fått en del fåglar österifrån över Öster-sjön. Där om emellertid mer längre fram.

När det gäller att utreda de förändringar, som ägt rum i vår fågelvärld under den senaste tiden, är det naturligtvis våra större handböcker, faunorna, som utgöra källorna. Kort efter mitten av det förra århundradet utkommo på detta område betydande arbeten. SVEN NILSSONS Skandinaviens fauna, 3:e uppl., fåglarna 1858 samt CARL J. SUNDEVALLS Svenska fåglarna, som började utgivas 1856 och 1862 förts fram t. o. m. skärfläcken, samt efter 1883 fortsattes av J. G. H. KINBERG. NILSSONS och SUNDEVALLS arbeten ge en god och tvivelsutan i stora drag tillförlitlig, bra nog fullständig bild av de svenska

Sveriges natur.

fåglarnas utbredning vid tiden närmast före 1860. Även i detalj torde deras framställning i allt väsentligt vara riktig. Min vän GUSTAF KOLTHOFFS och mitt arbete, Nordens fåglar, utkommet 1896—1898, är den nästa större sammanfattande källskrift, som jag har använt. Samma arbetes 2:a upplaga, som ännu är under utgivning, utgör den grund, på vilken jag sökt bilda mig en föreställning om hithörande förhållanden i dag som år. Vid jämförelse mellan dessa olika källor får man fram de förändringar, som en viss fågelarts utbredningsområde under mellantiden undergått. Naturligtvis ha även andra större och mindre arbeten använts i så stor utsträckning det varit mig möjligt. Självklart komma vissa fel att vidlåda en sådan metod. Kännedomen om gränserna för en fågelarts utbredningsområde *kan* för en viss tidpunkt vara ofullständig. — Särskilt gäller det om vissa delar av Norrland, där vi ännu i dag ej med visshet känna nordgränsen för en del fåglar. — Denna kunskap *kan* på en senare tidpunkt blivit förbättrad, och jämförelsen mellan de för de olika tidpunkterna använda källorna kommer då att falskeligen ange en ökad utbredning för arten i fråga, då det i själva verket endast rör sig om en förbättrad kunskap hos dem, som i vårt land syssla med fågelkännedomen. Sådana missstag torde dock bli rätt få. Jämförelsen med ifrågavarande arters utbredning i grannländerna på motsvarande tidpunkt ger lätt en fingervisning om förhållandena i vårt land. Dessutom visa ofta flera olika, men av ungefär likartade förhållanden beroende arter liknande forskjutningar i sin utbredning, och det är ej sannolikt, att liknande ofullständighet i vår kunskap skulle finnas beträffande flera arter samtidigt. Jag tvekar därför ej att anse metoden i fråga, använd med urskiljning, som tillförlitlig, åtminstone i stort sett.

För att kunna ge en översiktlig bild av förändringen i de här nedan behandlade svenska fågelarternas utbredning har jag infört dem på var sin karta. Å dessa kartor är utbredningen före 1858¹ angiven med $\oplus$, mellan 1858 och 1898 med $+$ samt efter 1898 med $\cdot$. När det gäller allmänt spridda arter, äro ifrågavarande tecken helt enkelt placerade ett på vart landskap eller län eller del av landskap eller län.

¹ I vissa särskilt anmärkta fall har ett senare årtal än 1858 valts, på grund av att vår kunskap 1858 ej var tillräckligt fullständig.

I andra fall — när det gäller sällsyntare fåglar med fordringar på häckplatser av säregen beskaffenhet — har det varit möjligt att sätta tecknen så, att de beteckna de kända häckplatserna eller åtminstone de flesta av dessa. Kartorna bli därför ej fullt jämförliga. Det har ej heller lyckats mig att få någon lämplig metod för att ange en arts relativa talrikhet på olika delar av dess utbredningsområde eller på olika häckplatser, där dessa äro utmärkta, ej heller vid olika tidpunkter på samma trakt. Trots dessa brister och ojämnheter i det framställda kartmaterialet, hoppas jag dock, att det hjälpligt motsvarar de fordringar, man rimligtvis kan ställa på detsamma i detta sammanhang.

Att i det följande ur utbredningssynpunkt behandla alla eller ens större delen av våra svenska häckfåglar skulle föra oss alldeles för långt, detta må förbehållas en framtida på bredaste grund byggd specialundersökning, avsedd för fackmännen. Här nöjer jag mig med att utvälja vissa arter, vilkas utbredning under de sista 50—70 åren undergått avsevärda förändringar.

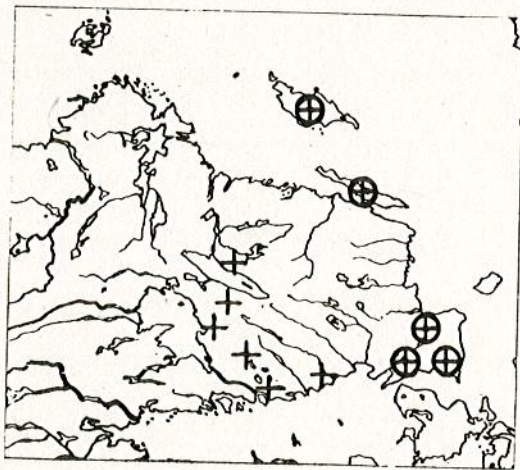
Det här behandlade ämnet har tidigare varit föremål för en undersökning av GUSTAF KOLTHOFF: »Om förändringar i svenska fågelfaunan under det sista halvsekle», offentliggjord i »Zoologiska studier tillägnade professor T. TULLBERG», Uppsala 1907. I denna avhandling sammanfattar han sin rika personliga erfarenhet inom ämnet. Jag har därför haft största nytta av densamma. Dock torde läsaren av de båda uppsatserna, hans och min, finna att vi behandla ämnet ur rätt olika synpunkter.

I flera hänseenden kunna efterföljande sidor närmast betecknas som ett förberedande utkast. Sannolikt kunna många uppgifter, ägnade att fullständiga vår kunskap, lämnas av fågelkännare på olika platser. För alla sådana stannar jag i största tacksamhetsskuld.

Jag övergår nu till att behandla de olika arter, som jag utvalt, var för sig.

*

Råkan (*Corvus frugilegus*) fanns före 1858 som häckfågel endast på Skånes öppna slätter samt på enstaka platser på Öland och Gotland. Hennes samhällen äro så i ögonen fallande, att

1. UTBREDDNING AV RÅKAN (*CORVUS FRUGILEGUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1898 +

har hon väl varit länge bosatt. I mitten av 1880-talet har hon från Västergötland spritt sig till Östergötland, där hon är bofast på slätterna söder om Vadstena.

Råkan tyckes ha en viss benägenhet att utbreda sig ryckvis. Hon synes således ha kommit till Västergötland förr än till norra Halland. Vårtiden strövar hon vida ikring, och då kan det hända, att hon tillfälligtvis för ett år häckar långt utom gränserna för sitt normala område. Så skall hon ha häckat ända uppe vid Jockmock.

Att den ovan lämnade framställningen av råkans ändrade utbredning mycket nära överensstämmer med verkligheten är knappast tvivelaktigt. Råksamhällen kunna ju svårigen undgå att väcka uppmärksamhet.

En bekräftelse på att råkan under sista tiden spritt sig få vi även från våra grannländer Norge och Finland. I Norge var hon till 1870-talet blott en ofta återkommande, tillfällig gäst, som visserligen då och då häckade men endast tillfälligt. Under senare år ha stora samhällen av råkor byggt kring Kristiania, vid Hamar, vid Stavanger och i mindre utsträckning ända uppe vid Trondhjemsfjorden. I Finland har råkan efter 1886 bildat ett samhälle vid Kjoloholm i Sata-

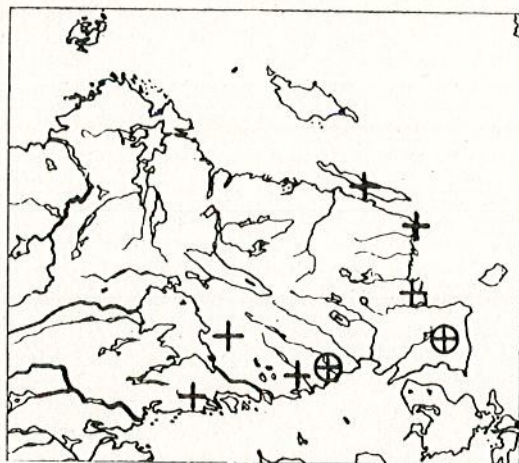
kunda samt i enstaka par bosatt sig i Kuopiotrakten och vid S:t Michel. Framträngandet norrut har gått jämsides i alla de nordliga skandinaviska länderna.

Kornsparven (*Emberiza miliaria*) var före 1860-talet allmän i Skåne samt gick i Halland upp till Varberg. Han hade då redan iakttagits vid Göteborg och på Orust, men kunde tydligen ej sägas vara fast bosatt på någotdera stället. I senare hälften av 1850-

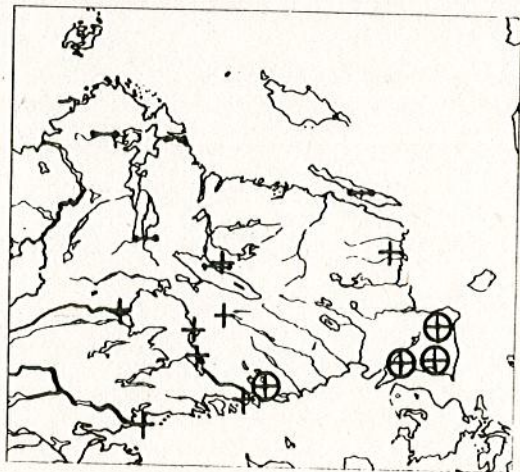
talet synes han dock börjat bosätta sig vid Göteborg. I Västergötland uppträdde kornsparven i början och mitten av 1860-talet, vid Gullmaren i Bohuslän omkring 1880.¹ Även längs östkusten har han vandrat norrut till Öland, där han var hemma redan före 1866. Också be- träffande kornsparven kunna vi vara rätt säkra om, att hans utbredningshistoria bra nog riktigt framgår av de ovan an- förda uppgifterna och av kartan. Sv. Nilsson anger sålunda uttryckligen, att han saknas på Väster- och Östergötlands slätter, samt att han i de östra trakterna ej går »längre än till Skåne». Huruvida han i framtiden kommer att utbreda sig längre mot norr är svårt att gissa. Möjligt är, att enstaka fynd vid Örebro (april 1899) och vid Fredrikstad i Norge samt hans regelbundna förekomst som häckfågel på Lister och på Jæderen i Norge kunna tyda därpå.

Rörsångaren (*Calamioherpe arundinacea*) fanns före 1860 flerstädes i Skåne samt i de stora vassarna i Göta älvs nedersta del. Först i början av 1890-talet synes han ha kommit

¹ På senare tiden ser det ut, som skulle kornsparven gått tillbaka i Bohuslän, åtminstone synes han kring Gullmaren numera vara försvunnen. Även i Skåne uppges kornsparven ha avtagit.

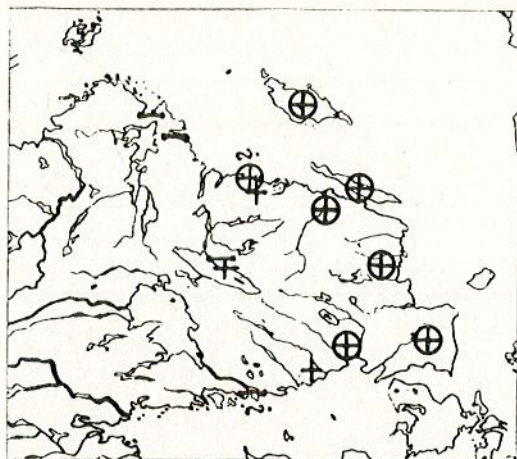
II. UTBREDDN. AV KORNSPARVEN (*EMBERIZA MILIARIA*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1898 +

III. UTBREDDNING AV RÖRSÅNGAREN (CYANISTES CAERULEUS) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1918 x

till Tåkern. Åtminstone söktes han där tidigare förgäves av den utmärkte fågelkännaren YNGVE SJÖSTEDT, men från och med 1893 är hans förekomst där säkert fastställd av A. V. ENGHOLM. Numera är han funnen på Valöarna, kring Vänern, vid Vartoftasjön och Skärlången, båda ej långt från Hornborgasjön i Västergötland, i Blekinge samt på Öland (bo i Göteborgsmuseum). På sista tiden föreligger även fynd från Örebrotrakten (Fauna och Flora 1918, s. 286), i Stockholmstrakten, från Hørningsholm i Södermanland samt från Uppsala (universitetets zoolog. museum). Rörande denna lilla sångare med dess undagömda levnadssätt är det visserligen vanskligt att bilda sig en säker föreställning om gången av hans utbredning mot norr. Att en sådan ägt rum därom torde intet tvivel kunna råda. Trakterna kring Mariestad och Vartoftasjön liksom kring Uppsala hörde till de av GUSTAF KOLTHOFF mest besökta och genomforskade; framför allt där gjorde han sina samlingar och iakttagelser. Hade rörsångaren på 1860-talet funnits i Västergötland, skulle han för visso ej förbisett densamma lika litet som kring Uppsala, där han verkade långt in på detta århundrade. Jag tvekar därför ej att anse, att även vår karta rörande denna art i stort sett är riktig. Fullständig är den däremot säkert ej, beroende på att rörsångaren lätt undandrar sig uppmärksamheten.

De tre ovan behandlade arternas framryckning företer vissa gemensamma drag. De invandra från söder, bli först bosatta i Skåne och söka sig sedan upp längs den blida Hallandskusten till Göta älvsdalen. Kornsparven och rörsångaren

IV. UTBREDDNING AV NÄKTERGÅLEN (LUSCINIA PHILOMELA) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1918 x

gå vidare mot norr längs Bohuslän. — Så sprida de sig inåt Västergötland, och ett par av dem gå över Vättern till västra Östergötland. De kringgå alltså det kallare och kargare smäländska höglandet längs den varmare och rikare västkusten samt söka sig sedan in åt öster. Samtidigt tränga de norrut även längs östkusten och nå åtminstone upp till Öland, den vitt strövande råkan även till Gottland.

Dessa fåglars invandringssvårar påminna mycket om dem, vissa former av den mänskliga odlingen en gång i tiden följt. När jag visade mina här återgivna kartor för antikvarien dr Otto FRÖDIN, ytttrade han genast om räckartan: »Om jag ej visste, att det gäller en fågels utbredning, skulle jag kunna tro, att kartbilden, om jag undantar Öland och Gottland, är avsedd att i stora drag ange Falköpingskulturens gränser». Denna har ju också från Skåne följt västkusten, sedan gått inåt Västergötland och därifrån sökt sig över Vättern till Alvsåkra. Två av de ovan behandlade fåglarna, råkan och kornsparven, äro utpräglade slättfåglar, som därtill äro bundna vid odlade slätter. Enbart detta kunde ju förklara varför de följt just denna invandringssvår. Så är däremot ej fallet med rörsångaren. Troligt är därför, att utbredningens gång bestämmes av andra för samtliga arter gemensamma orsaker, sannolikt klimatologiska. Detta antagande vinner i styrka, när vi finna, att även andra fåglar synas ha ägt liknande invandringssvårar. Jag hänvisar till vad som nedan säges om sothönan.

Näktergalen (*Luscinia philomela*) fanns före 1858 i Skåne och Blekinge, i Kalmar län jämte Öland samt på Gottland.

I västra Sverige hade han ingen fast stad norr om Hallandsås. Före 1898 var han bofast även i södra Halland samt enligt LUNDBORGS iakttagelser i Östergötlands skärgård och på Örnberg (1897). Sedan har han spritt sig norrut ehuru ännu endast sparsamt. Från trakten av Tåken föreligger flera fynd (1912 och 1913), även i Järna socken i Södermanland är han funnen. Vid västkusten torde han, enligt uppgifter som förefalla trovärdiga, åtminstone vid ett tillfälle ha häckat ända upp till Göteborg. Näktergalen har alltså såväl i väster som framför allt i öster kringgått det smälländska höglandet.

Näktergalens utbredning norrut förete en bild, som rätt mycket avviker från den, vi lärt känna hos de här ovan behandlade fåglarna. Visserligen har även han från Skåne trängt norrut efter den milda västkusten. Han har dock framför allt utbrett sig norrut längs den östra kusten och därifrån gått inåt land i västlig riktning, sedan han väl lämnat det smälländska höglandet bakom sig. Jag föreställer mig, att orsaken här till ligger däri, att Sveriges östkust i rikligaste mån erbjuder näktergalen just den natur han älskar: ekskogar och lövängar med riklig undervegetation av tät snår. Öland och Tjust äro ju särdeles rika på sådant, medan Halland, särskilt norra Halland, är vida sparsammare utrustat med dessa förmåner.

Troligt är, att det ej är första gången under de sista 200 åren som näktergalen längs östkusten ryckt upp ända till Stockholm. LINNÉ uppger i sin *Fauna Suecica* (2:a uppl. s. 89), att han skall finnas vid Stockholm m. fl. ställen upp till Uppsala. Man har tidigare trott, att här skulle förelegat någon förväxling, numera *behöva* vi ej längre antaga detta.

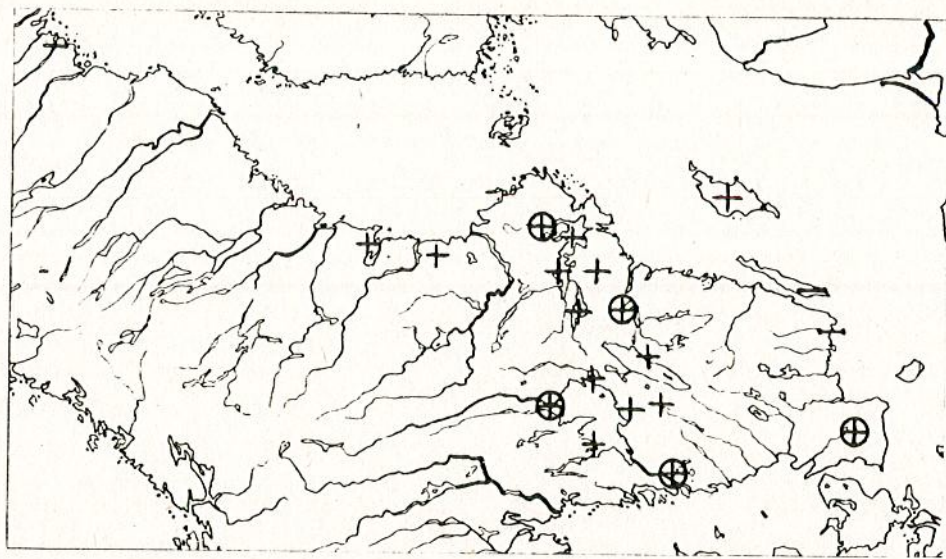
Sothönan (*Fulica atra*) hör till de fåglar, som visa den mest påfallande ökningen i antalet i vårt land. Före 1858 var hon bofast och ej sällsynt i Skåne, vid Göteborg, vid Väneren (t. ex. vid Karlstad), vid Glan i Östergötland samt allmän vid Hjälsstaven i Uppland. Om dessa fyndplatser läggas in på en karta, får man en bild, som mycket påminner om den, vi erhålla av råkans och framför allt av rörsångarens nuvarande utbredning. I slutet av 1860-talet började sothönan bli allmän även inåt Västergötland t. ex. vid Hornborgasjön och Vartoftasjön. Till 1890-talet hade hon framträngt norrut till Hudiksvall, möjligen även till Jämtland samt dessutom kommit

till Gottland. Till Öland synes hon ha spritt sig sent. Hennes framträngande längs kusten mot norr är säkerligen ännu ej avslutat. Sålunda meddelas, att en ungfågel i augusti 1899 skjutits ända uppe i trakten av Luleå.

De uppgifter, som här lämnats, visa visserligen sothönans fortskridande spridning, men de ge ingen föreställning om hur hon samtidigt tilltagit i antal. Från att ha varit jämförelsevis litet framträdande har hon blivit en verklig karaktärsfågel för insjöar med vassrika stränder.

Efter 1870 har sothönan även i Norge tilltagit i antal och utbredning.

Rörhönan eller grönbenta sumphönan (*Gallinula chloropus*) hör till dem, som antagligen någon tid kunna hålla sig dol-da på sina häckplatser och först när de bli allmän-nare ådraga sig få-gelkännarnas uppmärksamhet. Det är därför svårt att avgöra huruvida en uppgift om hennes förekomst på en viss trakt verkligen betyder, att hon nyss bosatt sig där. Hon har kanske rätt länge funnits på platsen men lyckats undgå upptäckt. Påtagligt är

V. UTBREDDNING AV SOTHÖNAN (*FULICA ATRA*) I SVERIGE FÖRE 1858 ●, FÖRE 1898 ✕, FÖRE 1918 +

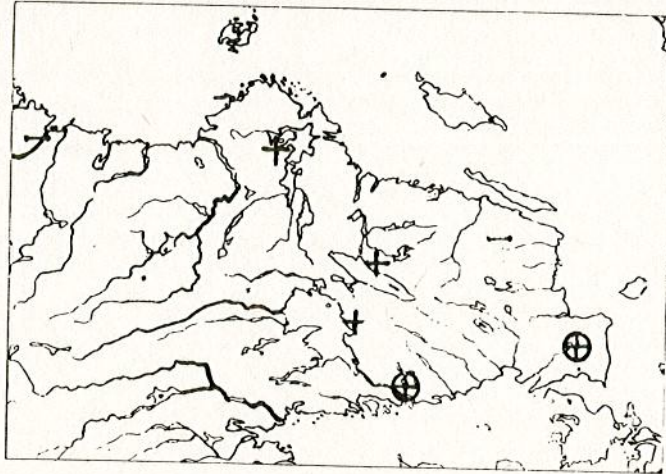
dock, att även hon både spritt sig mot norr och starkt tilltagit i antal i vårt land. Före 1858 var hon endast funnen i Skåne och vid Göteborg samt i ett enskild individ i Södermanland. SUNDEVALL säger t. o. m., att »man kan således med

rätta draga i betänkande att anse henne för en verklig svensk fågel». Vid mitten av 1890-talet hade hon full hemortsrätt i vårt land och häckade bl. a. årligen vid Hjalstaviken i Uppland. Antagligen var hon redan då hemma vid Hornborgasjön och vid Tåkern. Numera går hon som häckfågel ända upp i Ångermanland och har även bosatt sig i det inre av Småland.

Rörhönsans spridning i vårt land utgör en parallell till sothönsans, men hon är mindre vanlig och mindre i ögonen fallande.

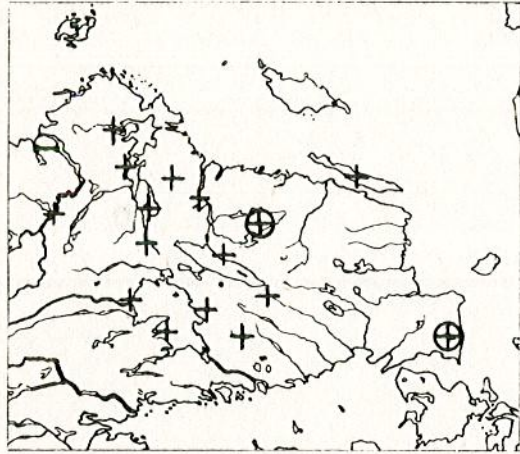
Skäggdoppingen (*Podiceps cristatus*) anges av SVEN NILSSON som förekommande »i det

södra och mellersta Sverige, åtminstone upp till Östergötland», med tillägget att han »finnes — blott sällan i mellersta Sverige». 1885 anges han av KINBERG (i SUNDEVALLS Svenska fåglarna, bd 3) som allmän vid Hjalstaviken men sällsynt vid Uppsala. På 1890-talet hade han spritt sig till Stora Tuna i Dalarna. Nu går han även upp i Gästrikland. Ovanstående uppgifter ge säkerligen endast en ofullständig bild av skäggdoppingens fortskridande spridning norrut. Men även av dessa sparsamma data kan man bilda sig en föreställning om hur han tilltagit i antal. Man jämför Sv. NILSSONS an-

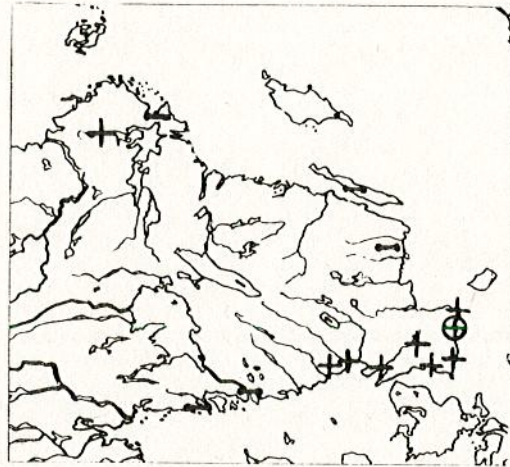

VI. UTREDNING AV RÖRHÖNAN (*GALLINULA CHLOROPUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 ⊕, FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 I

märkning från 1858, att doppingen förekommer »blott sällan i mellersta Sverige», med förhållandena vid sista sekelskiftet, då han kunde betecknas som en av våra vanligaste insjöfåglar. Det förefaller som om den största ökningen skulle ägt rum under 1880-talet. Huruvida skäggdoppingen för sin spridning norrut begagnat samma invandringsväg väster om det smäländska höglandet låter sig ej numera avgöra. Möjligt, ja sannolikt, har

VII. UTREDNING AV SKÄGGDOPPINGEN (*PODICEPS CRISTATUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 ⊕, FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 I, HAR EFTER 1885 ÖVER ALLT TILLTAGIT I ANTAL.

VIII. UTREDNING AV TOFSLÄRKAN (*GALE-rita cristata*) I SVERIGE FÖRE 1858 ⊕, FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 I

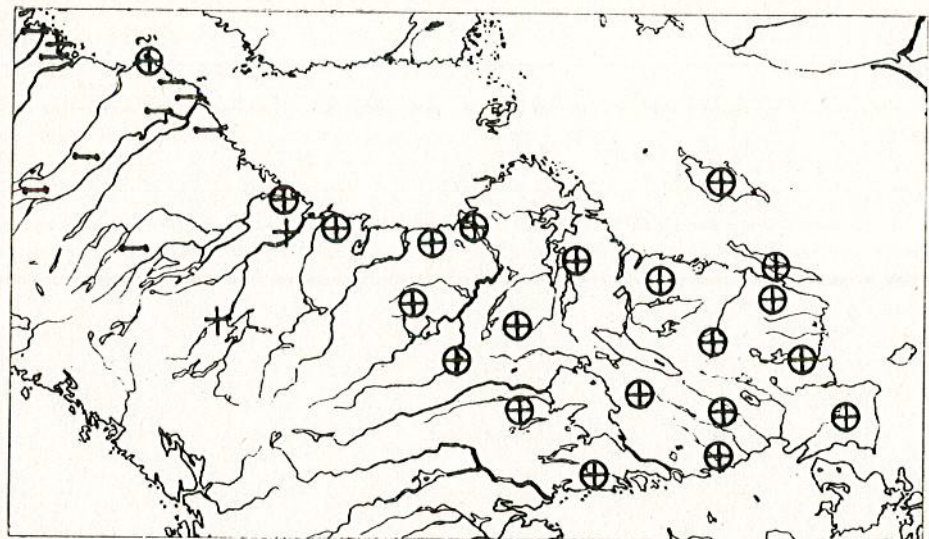
detta ej varit fallet, beroende på att västra Sverige är mindre rikt på för honom lämpliga vatten. Han är än i dag sällsynt i västkustlandskapen. Allmännast är han i ett bälte från Vänern i väster och tvärs över vårt land till Uppland, Sörmland och Östergötland.

Tofslärkan (*Gale-rita cristata*) upptages av SUNDEVALL ej som hörande till de i Sverige bofasta fåglarna. NILSSON uppräknar 5 tillfälliga fynd mellan 1833

och 1855! Dock har det visat sig, att hon häckat i södra Skåne redan 1850 eller 1851. Sen dess har hon blivit bofast i landet och är funnen häckande åtminstone upp till Göteborg — sannolikt även vid Lysekil — samt vid Stockholm och Uppsala, där hon byggde redan 1889. Vintertid är hon iakttagen ända upp till Vindeln. Då hennes bo jämförelsevis sällan anträffats och än mer sällan omedelbart efter hennes bosättning på en plats, är det svårt att bilda sig en god föreställning om hennes invandringsväg. Ofta uppträder hon tillfälligt vintertid, långt innan hon blir verkligt bofast. Möjligen har hon språngvis tagit landet i besittning. I stort sett synes hon dock, sedan hon erövrat Skåne och blivit väl bofast där, spritt sig norrut längs Halskusten. På vilka vägar hon nått Uppland torde ej kunna avgöras, antagligen med ett jättesprång. Till Öland och Blekinge synes hon ha kommit först sent. Från Blekinge finnes i J. J. RUNBERGS äggsamling en kull från 1908.

Tofslärkans invandring till oss är ett led — ett slutled kan man säga — i en väldig rätt långsamt fortgående spridning; som bevis kan nämnas, att hon ännu i början på 1800-talet i Westfalen ej var bofast utan känd endast som en sällsynt kringströfvare.

Nötskrikan (*Garrulus glandarius*) gick före 1860 upp till södra Ångermanland, men enstaka individ hade redan då iakttagits till och med norr om Umeå, ja, ända upp till Kvickjock. Enligt benäget meddelande från lektor O. HOLM i Umeå skall nötskrikan, så långt nu levande gamla jägares minne går, varit allmän i Lövånger. Till 1898 hade hon spritt sig till Östersund m. fl. platser inåt Jämtland. Först sent ha vi fått kunskap om hennes förekomst längs Norrbottens kustland, men redan på 1880-talet skall hon ha varit allmän vid Rosfors, ej långt från Luleå. Att här verkligen föreligger en spridning norrut under de sista årtiondena framgår bl. a. därav, att Norrbottensjägarna kalla nötskrikan Norges stjöro (norsk skata) och okunnig fågel. Dessa namn antyda ju, att det är en ny för dem dittills okänd fågel, de gjort bekantskap med. I vilken utsträckning vår kartbild är missvisande är svårt att säga. Av meddelanden från Umeå synes framgå, att nötskrikan där länge haft hemortsrätt och, som sagt, redan på 1880-talet hade hon nått Luleåstrakten. Antagligen böra alla platser längs kusten mellan Härnösand och

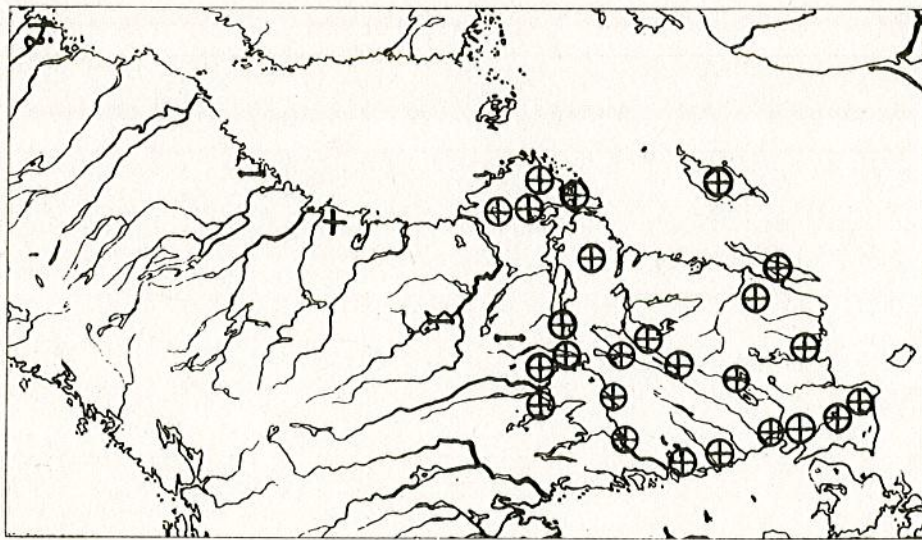

IX. FÖRENING AV NÖTSKRIKAN (*GARRULUS GLANDARIUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 ⊕ FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 *

Lövånger märkas med ⊕ samt alla mellan Lövånger och Luleå med +.

Grönsångaren (*Phylloscopus sibilatrix*) förekom före 1858 upp till Stockholm och Uppsala. Antagligen fanns han redan då upp till norra Uppland (Örbyhus) och södra Värmland, varför jag på kartan ej gjort någon skillnad mellan beteckningarna för dessa platser och dem, som Sv. NILSSON och SUNDEVALL an- ge. Efter 1890-talet är han stadd i framträngande norrut. Han är sällunda funnen häckande vid Malingsbo i södra Dalarna och sommaren 1915

strax norr om Lek-sand samt ända uppe vid Nordvik, norr om Härnösand. Till och med i Luleå skärgård är ett individ fallt och insänt till Riksmuseum; det uppges att grönsångaren skulle häcka där. Även om detta fynd tillsvidare står enstaka, så mycket synes dock vara säkert, att grönsångaren trängt fram längre mot norr. En parallell här till finnes i Norge. Där var grönsångaren förr inskränkt till bokskogen vid Laurvig men är nu funnen i Bergenstrakten i maj. Om han häckat

X. UTREDNING AV GRÖNSÅNGAREN (*PHYLLOSCOPUS SIBILATRIX*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 I

er omkring 1880 på enstaka ställen, sedan mera utbredd» (A. G. HÖGBOM i brev), och till Piteå 1890 (mag. S. HÖGBOM). Samtidigt rycker han i Jämtland längre västerut och kommer till Enafors omkring 1900 och till Storlien 1904 (meddel. av A. G. HÖGBOM). Numera går staren efter kusten mot

¹ Här mätte han dock då varit sällsynt, ty enligt uppgift från A. G. HÖGBOM började han visa sig i Umeå "på 1870-talet (troligen i slutet)".

där är ovisst, men säkert är att han häckat både vid Mesnalien, nära Lillehammer, och på omkring 1,000 meters höjd vid Aakresæter i Skarbu i norra Gudbrandsdalen. Där var han granne till lappmesen! Allt enligt benäget meddelande från den norska fågelkännaren H. Th. L. SCHAANNING. Grönsångarens framryckning norrut har sålunda ägt rum på båda sidor om Kölen.

Staren (*Sturnus vulgaris*) gick före 1858 längs Norrbottens kust upp till Umeå¹ men omfattas ej från Jämtland. Till 1898

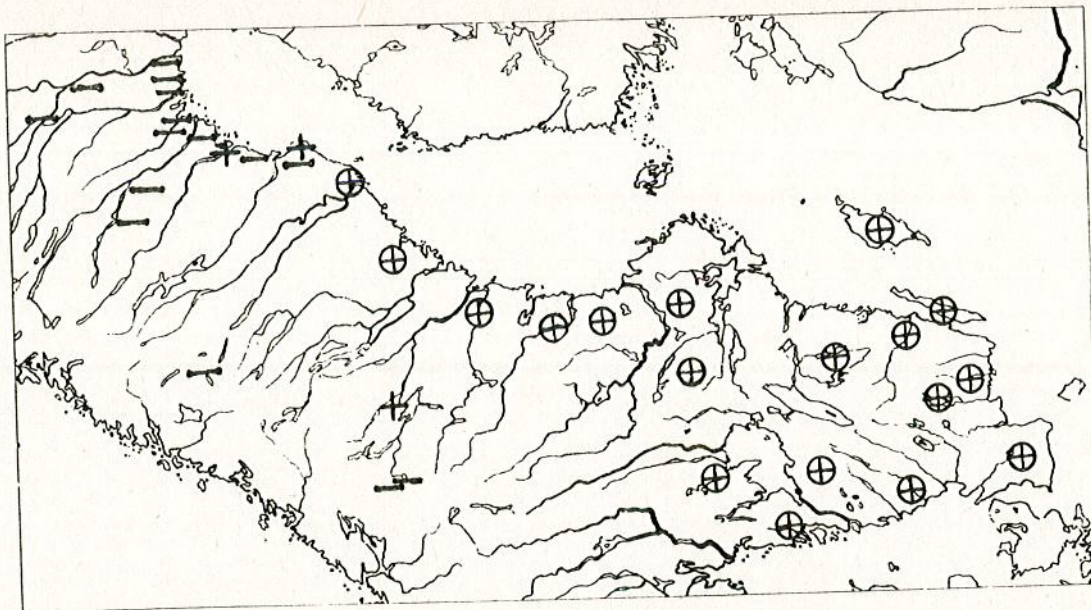
hade han spritt sig inåt Jämtland till Östersund samt norrut till »Löväng-

norr ända till Haparanda och inåt land till Tärna, Jockmock och Junosuando i Pajala. I Finland har ett liknande framträngande norrutägrum, som, så vitt man numera kan bedöma detsamma, började under 1860-talet. Längs Norges milda atlantiska kust hade staren redan tidigare ryckt fram till norr om polcirkeln. Staren har emellertid ej blott erövrat ett större område, han har även samtidigt starkt tilltagit i antal.

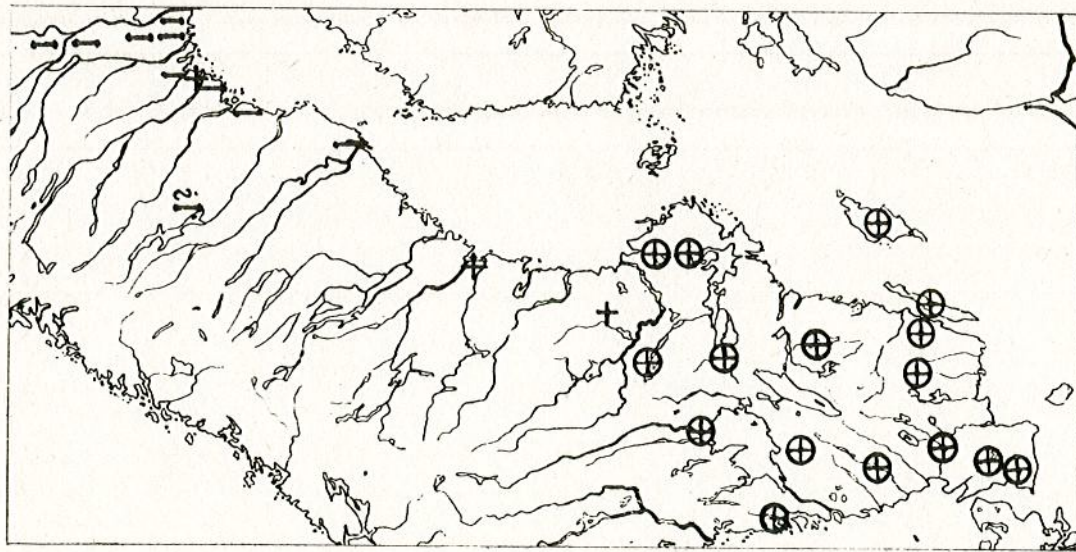
Ej osannolikt är, att starens ökadespridning sammanhänger med odlingens framsteg norrut.

Storspoven (*Numenius ar-*

quatus) var känd (för Sv. Nilsson 1858) som häckfågel till och med norra Uppland och Dalarna. 1898 visste man, att han häckade i Sundsvallstrakten. Redan i början

XL UTREDNING AV STAREN (*STURNUS VULGARIS*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 I

XII. UTBREDNING AV STORSPÖVEN (*NUMENIUS ARCHATUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1918 •, FÖRE 1918 I

av 1890-talet var han dock bofast i Neder-Luleå, fastän faunisterna ej kände till detta. Kuststräckan mellan Sundsvall och Neder-Luleå torde därför kanske redan då varit bebodd av storspöven och borde alltså på kartan utmärkas med +, ej med I. Numera veta vi, att han häckar efter Bottenhavets hela östra kust samt går långt upp i Pajala. Jag är mycket tveksam om den stora ökning i storspövens utbredning efter 1858, som vår karta visar, motsvarar det verkliga förhållandet. A. E. HOLMGREN (Skandinaviens fåglar 2, s. 796) säger nämligen om honom: »I det inre av landet går han dock föga längre mot nord än till den 64:de breddgraden» (nägot norr om Umeå), »men längs ostkusten deremot ännu längre». Var denna uppgift verkligen riktig, när HOLMGREN skrev sin bok (1867), så är storspövens framträngande norrut

efter 1858 högst avsevärt mindre än kartan visar. Att ökning i hans häckningsområde dock verkligen ägt rum håller jag för ytterst sannolikt. Trakterna kring vårt lands östra gräns höra till dem som jämförelsevis tidigt blivit undersökta och därifrån saknas, så vitt jag kunnat finna, äldre uppgifter om storspövens förekomst.

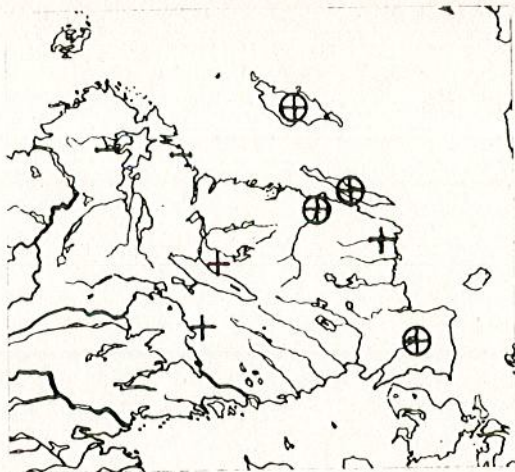
I Norge har han dock länge varit bofast upp till Porsangerfjorden.

De senast behandlade fåglarna, nötskrikan, grönsångaren, storspöven och staren förete vissa likheter i sin framryckning mot Norden. Samtliga gingo före 1858 åtminstone upp till ekens nordgräns. Nötskrikan och staren, sannolikt även storspöven, dessutom en kortare eller längre sträcka längre norrut längs Bottenhavets kustområde. De ha alla fullföljt sin spridning längs hela Bottniska vikens svenska kust. Detta är dock ej fullt säkert rörande grönsångaren, och beträffande storspöven är det möjligt att så skett redan långt förut. Alla, utom grönsångaren, ha dessutom längs älvarna sökt sig även inåt land; i främsta rummet uppåt Jämtland. Vi veta ännu intet om de orsaker, som framkallat denna ökade utbredning. Vad starens spridning beträffar förefaller det dock troligt, att det är odlingsens stigande intensitet i Norrland som möjliggjort densamma.

Skrattmåsen (*Larus ridibundus*) anges av Sv. NILSSON som häckande i mängd vid insjöar i södra Skåne samt här och där i nordöstra Skåne och som »ej sällsynt» på Gotland. Antagligen häckade han redan då på Öland. Åtminstone anger HOLMGREN (1867) honom som hemma där.

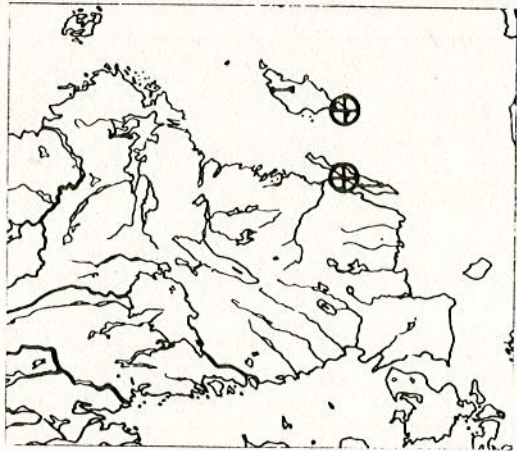
Mellan 1858 och 1898 hade han spritt sig till

Sveriges natur.

XIII. UTBREDNING AV SKRÄTTMÅSEN (*LARUS RIDIBUNDUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1918 •, FÖRE 1918 I

Tåkern och Hornborgasjön.¹ Nu är han även talrik vid Hjälstaviken och på flera andra platser vid Mälaren samt har häckat i enstaka par i Sörmlandsskären och sannolikt även vid Vänern enligt meddelande av R. SÖDERBERG. Samtidigt har han tilltagit i

XIV. UTBREDDNING AV DVÄRGMÅSEN (*LARUS MINUTUS*) I SVERIGE FÖRE 1858 (○), MELLAN 1858 OCH 1918 (●)

antal på de gamla häckplatserna samt spritt sig i omnejden t. ex. till Blekinge² och Kalmar län, varifrån vi tidigare saknat uppgifter om skratthånsens förekomst. — Skratthåsen har tydligen invandrat till oss från sydost och utbrett sig mot nordväst och norr.

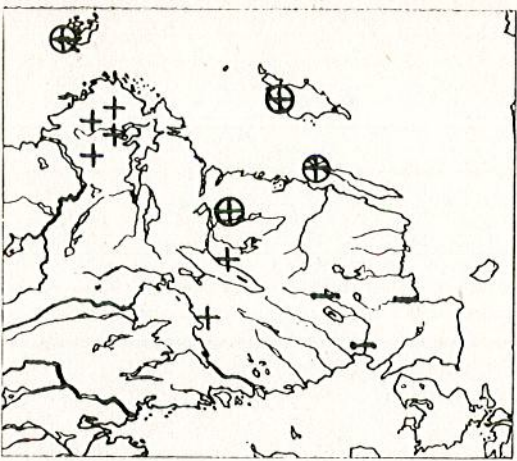
Dvärgmåsen (*Larus minutus*) erbjuder en synnerligen intressant parallell till skratthåsen. Sen gammalt finnas uppgifter om hans förekomst som häckfågel både på Gottland och på Öland. Så uppger Sv. NILSSON 1858, att han »vistats hela sommaren och forplantat sig i kärren t. ex. i Muske myr, där flera par ärligen kläckt. Numera har han därifrån försvunnit —». Norr om Borgholm skulle han ha häckat 1852 men sedan försvunnit. På Gottland återfann prof. TULLGREN 1899 dvärgmåsen som häckfågel vid Tingstäde träsk. Och ännu 1910 häckade han där. Även på Öland är han återfunnen, 1908 och 1915 (av B. BERG). Lägga vi här till, att han skall ha häckat vid Hjälstaviken nära Ekolund 1901, så äro de kända svenska fyndplatserna uppräknade. Sannolikt är att dvärgmåsen gjort förnyade invandringssök till vårt land dels i mitten av 1800-talet, dels vid sista sekelskiftet och i början av detta århundrade samt där-

¹ Från sistnämnda sjö har han dock efter dess sänkning försvunnit.

² Jag är osäker om när det stora skratthåmsamhället vid Hästökarret nära Kärlekskrona uppstod. Antagligen var det redan år 1900 mycket kraftigt.

emellan försvunnit. — Även i Finland har dvärgmåsen blivit bofast.

Brunanden (*Nyroca ferina*) uppges av Sv. NILSSON som häckfågel endast från Gottland (Martebo myr). Den bekanta fågelkännaren jägmästare

XV. UTREDNING AV BRUNANDEN (*NYROCA FERINA*) I SVERIGE FÖRE 1870 (○), FÖRE 1914 (●)

LUNDBORG säger, att hon häckat vid den sedermera torrlagda sjön Laxfjärden i Östergötland 1869, men hur länge hon tidigare varit bosatt där är ju ovisst. 1867 häckade hon vid Hornsjön på Öland men var sällsynt där. Efter 1870 har hon både spritt sig och tilltagit oerhört i antal vid de sjöar, där hon trives. I främsta rummet Tåkern men även vissa Upplandssjöar äro hennes bästa häckplatser, och där sätter hon sin prägel på fågellivet. Hon har vidare spritt sig till Hornborgasjön i Västergötland,¹ Vidöstern i Småland, Trolleljungby i nordöstra Skåne och Näslöv i södra Halland.

Även i Finland visar brunanden en betydlig, under de sista åren skedd ökning. Här var hon bofast på Åland redan före 1867. Antagligen är det därifrån hon invandrat till Uppland.

Brunandens utbredningshistoria i Sverige visar en påtaglig överensstämmelse särskilt med skratthånsens.

Skratthåsen, dvärgmåsen och brunanden visa omisskännligen likheter i sin invandringshistoria. En blick på de kartor, som avse att åskådliggöra denna, visar oss genast, att de äro östliga invandrare, som tvärs över Östersjön nått vårt land. Denna invandringssök till oss är säkert mindre vanlig och har antagligen tillfört oss ganska få fågelarter.

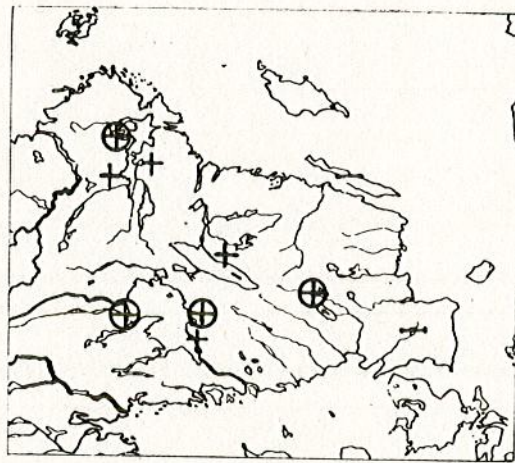
¹ Härifrån har hon efter sjösänkningen försvunnit.

Snatterandens (*Anas strepera*) utbredningshistoria i Sverige synes nästan omöjlig att reda ut. Som häckfågel iakttogs hon först i Hjälstaviken 1866 (MEVES). Ej långt därefter torde hon blivit bofast i södra Värmland. Från Karlstads museum har jag nämligen erhållit en hane i sommarträkt, skjuten 1874 i Nors s.n.¹ Från dessa platser har hon spritt sig dels kring Mälaren och till andra sjöar i Uppland och Södermanland, dels till Hornborgasjön i Västergötland (1875), till Tåkern och även till Vidöstern i Småland (1878). Vid Ringsjön i Skåne har hon häckat 1914 och 1915 samt antagligen även på Öland vid Gårdslösa 1911 och 1912.

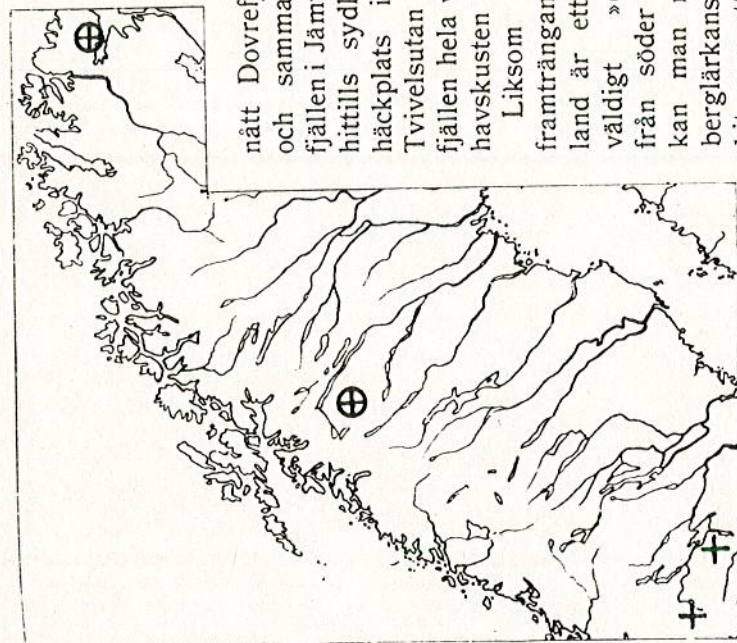
Huruvida hennes utbredning verkligen skett i den ordning, som här ovan antagits, är ju långt ifrån säkert. Snatteranden hör ej till dem, som våra jägare särskilt lägga märke till, utan torde hon ofta förväxlas med gråsanden. Möjligt är därför att hon kunnat vara bofast t. ex. i Småland, innan hon upptäcktes vid Mälaren och vid Vänern. Säkert synes däremot vara, att hon sedan 1860-talet tilltagit i antal. -- Jag vore närmast böjd att tro, att även snatteranden är en östlig invandrare likt brunanden, men detta är endast en lös gissning. Vi känna det verkliga förloppet vid hennes framträngande till oss för litet för att bilda oss ett begrepp om hur därvid tillgått.

Berglärkan (*Eremophila alpestris flava*) anges av Sv. NILSSON och SUNDEVALL såsom första gången funnen i Skandinavien vid Vadsö (1837 av SVEN LOVÉN) samt sedermera påträffad,

¹ Snatteranden har häckat vid Söne med söder om Hindens öar i Vänern enl. meddel. av K. SÖDERBERG.

XVI. UTREDNING AV SNATTERANDEN (*ANAS STREPERA*) I SVERIGE FÖRE 1886 +, FÖRE 1898 +, FÖRE 1918 +

XVII. UTREDNING AV BERGLÄRKAN (*EREMOPHILA ALPESTRIS FLAVA*) I SVERIGE FÖRE 1858 +, FÖRE 1898 +

antagligen häckande, vid Kviksjö (1843). 1887 hade hon som häckfågel nått Dovrefjäll i Norge och samma år Öviksfjällen i Jämtland, hennes hittills sydligaste kända häckplats i vårt land. Tvivelsutan finnes hon i fjällen hela vägen från Ishavskusten till Jämtland.

Liksom tofslärkans framträngande till vårt land är ett slutled i ett väldigt »erövringståg» från söder till norr, så kan man nog beteckna berglärkans invandring hit som ett slutled i ett motsvarande erövringståg från öster till väster.

Videsparven (*Eremophila alpestris*) uppgavs av Sv. Nilsson som antagligen häckande i Lappland. Redan 1821 (i maj) sköts ett par vid Haparanda och 1835 en ungfågel höstetid vid Luleå. Men det dröjde till 1900, innan man fann hans bo i Sverige. Nu har man funnit bon eller kullar av ungfåglar mot väster vid Virijaur och mot söder i Ragunda i Jämtland. Även om man antar, att videsparven redan 1821 var bofast vid Haparanda samt att fyndet vid Luleå (1835) verkligen anger häckning där på trakten, är det dock en väldig ökning av videsparvens utbredning, som sedan dess ägt rum. Antagligt är, att åtminstone den största delen därav försiggått närmast före och efter det sista sekelskiftet. Tydligt har videsparven även i hög grad tilltagit i antal åtminstone inom den nordöstra delen av sitt nuvarande område.

Berglärkan och videsparven ha kommit till oss på ungefär samma väg. Den förra har visserligen följt fjällen åt och den senare är bunden vid skogsmarker — närmast vid försumpad granskog. Härav framkallas ju vissa olikheter, som även tydligt framgå ur de båda här ovan återgivna kartbilderna. Men båda ha kommit till oss från öster, vägen norr om Bottenhavet. Denna invandringsväg har antagligen spelat en rätt stor roll vid särskilt fjällfåglarnas besittningstagande av vårt land, även om den naturligtvis ej är på långt när av samma betydelse som den stora, södra vägen.

Ej så få svenska fåglar utom dem, som här ovan behandlats, ha visat en betydande ökning i antal sedan 1860-talet. Fynden äro emellertid för spridda för att dessa arter skulle med fördel kunna införas på översiktskartor. Kungsfiskaren eller isfågeln (*Alcedo ispida*) är en sådan främling, som är på väg att komma söderifrån och som jag redan berört i inledningen. Aftonfalken (*Cerchneis vespertinus*) håller antagligen likt kungsfiskaren på att vandra in till oss, men österifrån. Lärkfalken (*Falco subbuteo*) hör till dem som både ökat i södra Sverige och trängt längre norrut. Rallen (*Rallus aquaticus*) har visserligen länge haft burskap bland svenska fåglar, men om honom säger GUSTAF KOLTHOFF, att han »under de sista årtiondena tilltagit i hög grad». Rallen är som bekant en nattfågel, som för ett ytterst undagömt liv och därför länge kan hänga t. o. m. rätt allmänt på en trakt utan att bli upptäckt. Det gäller om honom mer än om de flesta att kartorna bli missvisande till följd av vår bristande kunskap.

Vi ha sett, att en del verkliga nyförvärv, enligt allt att döma, tillförts vår fågelvärld under de senaste 60—70 åren. Dessutom ha ej så få arter, som förut voro väl bofasta i vårt land, ökat sina områden och därtill starkt tilltagit i antal, några bland dem på ett synnerligen i ögonen fallande sätt. Det ligger då nära till hands att fråga sig: är detta ett led i en jämn eller möjligen i en ryckvis skeende faunaförskjutning, som ständigt fortgår i samma riktning? Eller är det tilläventyrs ett led i en rad av vågrörelser, som komma vissa arter att ibland rycka fram och ibland åter draga sig

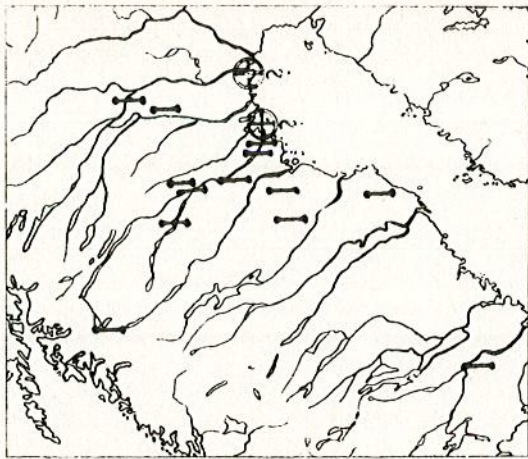
tillbaka? Jag vill då först framhålla, att den ökade utbredningen hos de olika arterna med största sannolikhet beror på olika orsaker och är av olika natur.

Beträffande de båda lärkorna, berglärkan och tofslärkan, ha vi med en till visshet gränsande sannolikhet att göra med slutakten i ett väldigt framträngande från söder mot norr (hos tofslärkan) och från öster mot väster (hos berglärkan). Videsparvens ökade utbredning är väl troligen av samma natur som berglärkans. Orsakerna till dessa arters framträngande känna vi ej. Men det kan helt enkelt vara följden av en konkurrensduglig arts långsamma men säkra spridning över allt större områden, tills den når de gränser, där klimat och näringsförhållanden eller gränser av fysisk geografisk art avgjort hindra densamma från ytterligare framträngande.

Starens starkt ökade antal i södra Sverige och spridning allt längre norrut sammanhänger kanske med ökad odling. Kajans tilltagande har väl samma grund. Det är möjligt, att så även är fallet med råkän och kornsparven. Dessa fåglar äro samtliga bundna vid odlade slätter.

Kräkan och även skatan ha trängt längre mot norr i Lappland. Om dem kan man och med visshet säga, att de följa den mänskliga bosättningen och odlingen åt.

Vari ha vi att söka orsaken till de öknings av de österifrån framträngande invandrarna: skratmåsen, dvärgmåsen, brunanden, aftonfalken? Böra de jämföras med tofslärkan och med de från nordost kommande? Det vill säga, är deras spridning följden av en långsamt skeende ökning i artens

AVH. UTBREDDNING AV VIDESPARVEN EMBERIZA RUSTICA I SVERIGE FÖRE 1858 OCH MELLAN 1898 OCH 1918

antal och därav framkallade utbredning över ett allt större område? Eller beror det på någon klimatändring? Jag har ej kunnat finna någon hållpunkt för ett omdöme härvidlag men lutar snarast åt den förra åsikten.

Rörsångaren, skäggdoppingen, sothönan och rörhönan äro ju alla fyra bundna vid vattendrag av ett eller annat slag och med viss för de olika arterna något olika beskaffenhet beträffande växtlighet och lägre djurliv. Detsamma gäller om t. ex. vattenrallen. Sådana sjöar ha förvisso ej ökat i antal inom vårt land, snarare då tvärtom. Orsaken till dessa fåglars ökning kan alltså ej ligga däri, att de lämpliga häckplatserna tilltagit i antal. Ej heller i något med människans odling sammanhängande förhållande. Det förefaller knappast sannolikt, att antalet rovfåglar sen 1860-talet avtagit så mycket, att ovannämnda fåglars ökning i antal kunnat därav möjliggöras. Det synes mig därför sannolikt, att orsaken ligger i någon, låt vara ringa ändring i vårt lands klimat. Samma synes mig förhållandet sannolikt vara även med näktergalen och grönsångaren. Möjligen är så även fallet med nötskrikan och storspoven.

Sammanhänger våra söderifrån kommande, nu invandrande fåglars utbredning med en klimatförbättring av något slag, så är det ej troligt, att vi ha att göra med ett oavbrutet framträngande eller ens med ett, som är avbrutet och försiggår stötvis men alltid i samma riktning. I stället skulle vi nu se framför oss en våg, som sedan början av 1860-talet, men framför allt sedan 1880-talet, tränger norrut och som om någon tid kommer att avlösas av en mot söder tillbakagående rörelse. Vi skulle med andra ord nu befinna oss i ett maximum av utbredning för dessa fåglar eller närmast oss ett sådant. Det är svårt att ur uppgifter, hämtade från äldre faunor, skaffa bevis för denna åsikt. Detta framför allt därför att de voro grundade på alltför ofullständig kännedom om vår fågelvärld och röra sig med för få lokaluppgifter. Någon ledning kunna de dock ge. Den ovan anförda uppgiften i LINNÉ'S Fauna Suecica om näktergalens förekomst vid Svartsjölandet, Fulerön, Sigtuna och Uppsala går synnerligen väl ihop med denna åsikt, om den är tillförlitlig, vilket jag är benägen att tro.

Tror man, att sådana sekulära fram- och återgående rörelser förekomma inom vår fågelvärld, och misstänker man, att

de sammanhänga med klimatologiska företeelser, så frågar man sig, om några sekulära klimatförändringar i nutiden äro kända inom vårt land. För detta ändamål vände jag mig till dr. AXEL WALLÉN, föreståndare för den hydrografiska byrån i Stockholm. Han påpekade då, att han i ett arbete (Fleråriga variationer hos vattenståndet i Mälaren, nederbörden i Uppsala och lufttemperaturen i Stockholm. Meddelanden från Hydrografiska byrån 4, 1913, s. 71, pl. 3), påvisat, att temperaturen »höll sig åtskilligt högre i slutet av 1700- och början av 1800-talet, att den därefter och särskilt efter 1830-talet sjönk till ett minimum, som uppnåddes omkring 1850—1870, samt att den därefter åter befinner sig i stigande». Ett maximum synes inträffa omkring mitten av 1890-talet. Huruvida dessa sekulära temperaturväxlingar verkligen äro orsaken till förändringarna i vissa av våra fåglars utbredning, är ännu omöjligt att avgöra. Det kan först påvisas genom fortsatta undersökningar under en mycket lång tidsföljd. Emellertid är det av intresse att finna, att Sv. NILSSONS och SUNDEVALLS arbeten, d. v. s. de som först uttömmande behandlade Sveriges fågelvärld, äro skrivna under ett skede med minimum i lufttemperaturen, och att de här ovan behandlade invandringarna söderifrån sammanfalla med ett maximum i densamma.

För naturvänner är det emellertid glädjande att finna hur vår fågelvärld ej endast är utsatt för minskning, utan att även en ökning däri kan påvisas. Sothönan, doppingen, brunanden, kungsfiskaren, berglärfkan, äro ju alla genom skönhet eller egendomliga levnadsvanor märkliga fåglar. Visserligen kunna de ej ersätta allt det förlorade, men de bidra dock i hög grad att giva liv åt landskapsbilden.

När vi finna huru tillfälliga gäster, ibland under samma omständigheter, kunna övergå till att bli bofasta, så bör detta vara oss en maning att skona sådana besökare. Om man söker nedskjuta varje tillfällig gäst, så fördröjes eller rent av omöjliggöres varje sådan ökning i vår fågelvärld. Här bör det enskilda samlarintresset ålägga sig välbehövlig självbehärskning.